

des

Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Ostrowo,

womit zu der

am 27. und 28. September 1854. stattfindenden

öffentlichen Prüfung und Schlußfeierlichkeit

ergebenst einladet

Dr. **Robert Enger,**

Director.

DZIEWIĄTE

SPRAWOZDANIE

KRÓLEWSKIEGO KATOLICKIEGO GIMNAZJUM W OSTROWIE,

którem na

POPIS PUBLICZNY UCZNIÓW

mający się odbyć dnia 27. i 28. Września 1854 r.

najuprzejmiej zaprasza

Dr. **Robert Enger,**

Dyrektor.

---

1. Observationes in locos quosdam Agamemnonis Aeschyleae.
2. Schulnachrichten.

Druck von Theodor Hoffmann in Ostrowo.

OBSERVATIONES

in

locos quosdam Agamemnonis

Aeschyleae.

Traditis officinae horum scholae nostrae annalium pagellis typis exprimendis quum accidisset ut quae parata erat commentatio edi non posset: ne sine commentatione hunc scholarum indicem emitterem, hoc ipso tempore observationes conscribere in Agamemnonis Aeschyleae locos quosdam constituimus, quas quoniam commendare propter temporis angustias disserendi elegantia eruditorum lectioni non licet, rem ipsam utinam possimus peritis harum rerum aestimatoribus probare: imperiti ne forte in errorem ducantur, nominatis singularum auctoribus sententiarum et rationibus rerum accuratius expositis cavebimus. Quamquam quum totum leve est hoc observationum genus, tum in ipsa rei levitate nostrae neque acute inventae, neque doctrinae sunt copia instructae, quibus meliora fortasse potuimus et certiora ad Aristophanis comoedias proferre, quas cummaxume tractamus, nisi ea quae nobis ex inopinato oblata est scribendi opportunitate uti voluissemus, ut eorum qui in his scholis poetas Graecos interpretantur, animos converteremus ad Aeschyli fabulas imprimis dignas quae in scholis legerentur. Et quum in omnibus Aeschyli fabulis summo artificio elaboratis excelsum illud et elatum et humana despiciens ingenium spirat, tum nulla est meo quidem iudicio Agamemnone summa et sententiarum et verborum gravitate praestantior: cuius quidem fabulae canticis haud scio an nihil unquam sit praeclarius a Graecis aliave gente profectum. Difficiliorem quidem intellectu existumant permulti esse Aeschyli sane quam egregias tragoedias, iisque difficultatibus ab eius lectione deterrentur, quibus profecto non deterrebuntur, ubi parata fuerit editio scholarum

commoditati et usui vere prospiciens: quod quidem editionum genus propter editorum aut inscitiam aut doctrinam qua adornare scriptores conantur, sane verendum est, ne multis venerit in contemptionem, veluti nuper exsistere quendam memini, qui perniciosas esse demonstrare conaretur editiones illas in usum scholarum commentariis instructas: cui quidem quamquam rectissume de multis rebus iudicanti illud tamen accidisse existumo, ut rem ipsam reiceret, quum castigare interpretes debebat. Sed de hac re forsitan alio loco accuratius disserendi fuerit occasio oblata: nunc Aeschyleae Agamemnonis paucos quosdam locos partim a vitiis liberare partim rectius quam usque factum nobis videtur, interpretari periclitabimur. Etenim tametsi praeclaram in emendando et interpretando Aeschylo operam posuit Godofredus Hermannus, tamen omnia se correxisse ne ipse quidem existumavit, et in una Agamemnone quam multa restent vitia aut nondum animadversa, aut non recte emendata, docet G. F. Schoemanni commentatio indici scholarum in universitate litterarum Gryphisvaldensi per semestre hibernum a. 1854. 55. habendarum praemissa, qui accuratam de multis huius fabulae locis instituit disputationem, alia nos ipsi perscripsimus Jahnii Annalibus scholasticis tradenda, quum Hermannianae Aeschyli editionis non tam censuram constituimus facere, quam nostrum de quibusdam locis adiungere iudicium, quos Hermannus neglexit, ut qui larga messe facta non invidet singulas in agris legentibus spicas. Atque illud quidem saepe sumus mirati, quod Hermannus quamquam bene reiecta tam Schuetziana temeritate iudicioque fastidiosiore, quam Wellaueriana tanta religione, ut quidquid appositum videret a libris, id concoqui posse confideret, tamen ipse quoque nonnunquam in librorum acquieverit scripturis, quas qui non solum quid possit dici spectat, sed quam apte quidque dicatur, ferri posse negabit. Veluti Agamemnonis versus 347—351 fere ut in libris leguntur edidit Hermannus:

Δία τοι ξένιον μέγαν αἰδοῦμαι
τὸν τάδε πράξαντ', ἐπ' Ἀλεξάνδρῳ
τείνοντα πάλαι τόξον, ὅπως ἂν
μήτε πρὸ καιροῦ μήθ' ὑπὲρ ἄστρων
βέλος ἠλίθιον σκήψειεν.

Hic quum ὑπὲρ ἄστρων verba, quae illis προ καιροῦ opponerentur, inepte posita esse et Blomfieldius et alii statuerent, Hermannus frustra existumat haec verba torsisse Blomfieldium, recte enim vidisse Stanleium explicanda esse ex proverbio εἰς οὐρανὸν τοξεύειν, de quo Zenobius III. 46. ἐπὶ τῶν διακενῆς πονούντων, Suidas VI. 14. ἐπὶ τῶν διακενῆς κατ' αὐθάδειάν τι ποιούντων, Apostolius VII. 74. ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων, καὶ διακενῆς πονούντων. Sed ipsi hi testes quum doceant eos εἰς οὐρανὸν τοξεύειν dici, qui vana et inania sectentur, quoniam id hoc loco ineptum est, ex Aeschyli loco Hermannus intellegi dicit propie significari nimis longe iaculantes. Cuius quidem ratiocinationis vim non satis perspicio, quum non alterum ductum ex altero, sed toto genere diversa sint εἰς οὐρανὸν τοξεύειν et ὑπὲρ ἄστρα τοξεύειν, siquidem coelum petere dicitur qui nimis alta petit, ideoque inania sectatur, trans sidera vero iaculari, qui propinqua quae sunt reapse, nimis esse opinatur remota. Neque enim de eo hic sermo est qui veretur ut trans sidera iaculetur, sed de eo qui veretur ὅπως μὴ ὑπὲρ ἄστρων τὸ βέλος σκήψει. Ceterum potuisse apud Graecos eiusmodi proverbium esse, idque de iis esse dictum qui nimis longe iacularentur, neque affirmari potest, neque praefracte negari: apte vero hoc loco illud proverbium esse ab Aeschylo positum concedere non potest nisi qui licere poetis existumat diversa miscere. Nam quem ante tempus veto iaculari, eum exspectare iubeo dum accedat is quem iaculetur, contra si moneo ne nimis longe iaculetur, meta quidem fixa cogitata arcum iubeo recte dirigi: ex quo recte illa opponi non posse satis apparet. Praetera ridiculus est Jupiter verens, ne quum in hominem directum tereat arcum, trans sidera cadat telum. Itaque corrupta esse illa verba ὑπὲρ ἄστρων certissimum est. Et quum sententia quid requirat planissume doceat illud μήτε πρὸ καιροῦ, mihi quidem persuasum est opposuisse his verbis Aeschylum μήθ' ὑπὲρ ὥραν, directum enim tenet Jupiter arcum, ut opportunum iaculandi tempus ne praetermittat, ne aut ante tempus aut post horam constitutam poena Alexandrum afficiat. Litterarum quidem ductus etsi dissimiliores esse videantur, est tamen hoc quoque vitiorum genus in Aeschyli codicibus satis frequens, multo sane frequentius illud, quod perperam intellectis similium vel litterarum ductibus vel vocum sono est natum, quod facilius editorum sagacitas tantum non ubique investigavit. Sic

mirum in modum vexavit interpretes locus ille ubi chorus se expeditionem contra Troianos susceptam antea quidem libere fatetur vituperasse, nunc prospere finita acceptum esse Agamemnonem, quod his ille verbis enunciat vss. 771. 772.

νῦν δ' οὐκ ἀπ' ἄκρας φρενὸς οὐδ' ἀφίλως
εὔφρων πόνος εὖ τελέσασιν.

Hic πόνον Auratus aliique coniecerunt esse emendandum, eoque recepto Blomfieldius interpretatur: hodie vero ex alta mente et vere benevolus videris, quum iam laborem feliciter perfeceriut. De qua scriptura in hunc modum iudicat Hermannus: „Pessima vero ista mutatio est, qua dictio poetica in pedestrem eamque non expeditiorem, sed impeditiorem convertitur. Nam sic εὔφρων de Agamemnone dictum esset, quod perversum est in novo systemate, si ἐστί suppletur, perversiusque, si refertur ad γεγραμμένος. Nam et nomen sibi suum et verbum proprium poscit novum systema.“ Haec quum recte sint dicta, ipsa tamen eius interpretatio ferri non potest. Ita enim ille: „Quare intelligendum quidem ἐστί, sed servandum etiam πόνος. Εὖ τελέσασιν autem est per eos qui perfecerunt, sive πόνος sive πόνον legas. Est autem πόνος εὔφρων acceptus.“ At hoc mire sane esset dictum, debetque hic sermo esse de Agamemnone. Τελέσασι qui scripsit non recte intellexit quod τελέσας εἶ voluit esse qui pronuntiavit. Jam recte procedit oratio in hunc modum: σὺ δέ μοι τότε μὲν στέλλων στρατιὰν κάρτ' ἀπομούσως ἦσθα γεγραμμένος, νῦν δ' εὔφρων εἶ πόνον εὖ τελέσας. Quod vero pronuntiatione dixi vitium illud τελέσασι esse ortum, plures eiusmodi corruptelae in Aeschyli codicibus exstant, estque eius rei exemplum vel in illo Medicei scripturae specimine, quod Dindorfii diligentia tabula lithographica expressum addidit scholiorum editioni Oxoniensi, Choeph. v. 403, ubi πε scriptum, quod παι significare margini additum est, et 400. φθειμένων pro φθιμένων, ubi signo illo super ει posito fortasse non accentum, sed ι vocalem exprimi voluit librarius, quamquam de ea re nisi qui librum ipsum inspexit, certo iudicare non potest. Sed relicta hac de singulis locis disputatione ut simul appareat quam multa etiam nunc apud Aeschylum vel vitiosa sint vel non recte intellegantur, breve illud carmen inde a versu 942. accuratius tractabimus. Id ab Hermanno est in hunc modum editum:

στροφὴ ά.

Τίπτε μοι τόδ' ἐμπέδως
δεῖμα προστατήριον
καρδίας τερασκόπου ποτᾶται,
μαντιπολεῖ δ' ἀκέλευστος ἄμισθος ἀοιδά· 945
οὐδ' ἀποπτύσας δίκαν
δυσκρίτων ὀνειράτων,
θάρσος εὐπιθὲς ἵζει
φρενὸς φίλον θρόνον;
χρόνος δέ τοι 950
πρυμνησίων ξὺν ἐμβολαῖς
ψαμμίας ἀκάτας παρή-
βησεν, εὖθ' ὑπ' Ἴλιον
ὦρτο ναυβάτας στρατός.

ἀντιστροφὴ ά.

πεύθομαι δ' ἀπ' ὀμμάτων 955
νόστον, αὐτόμαρτυς ὤν.
τὸν δ' ἄνευ λύρας ὅμως ὑμνῳδεῖ
θρῆνον Ἐρινύος αὐτοδίδακτος ἔσωθεν
θυμός, οὐ τὸ πᾶν ἔχων
ἐλπίδος φίλον θράσος. 960
σπλάγχνα δ' οὔτι ματάζει,
πρὸς ἐνδίκοις φρεσὶν
τελεσφόροις
δίναις κυκλούμενον κέαρ.
εὔχομαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τὸ πᾶν 965
ἐλπίδος ψύθη πεσεῖν
ἐς τὸ μὴ τελεσφόρον.

στροφὴ β'.

μάλα γέ τοι τὸ πολέος γ' ὑγιΐας
ἀκόρεστον τέρμα. νόσος γὰρ ἀεὶ
γείτων ὁμότειχος ἐρείδει, 970
καὶ πότμος εὐθυπορῶν

ἀνδρὸς ἔπαισεν ἄφαντον ἕρμα.
καὶ τὸ μὲν πρὸ χρημάτων
κτησίων ὄκνος βαλὼν
σφενδόνας ἀπ' εὐμέτρου 975
οὐκ ἔδυ πρόπας δόμος
πημονᾶς γέμων ἄγαν,
οὐδ' ἐπόντισε σκάφος,
πολλά τ' ἂν δόσις ἐκ Διὸς ἀμφιλαφής τε καὶ
ἐξ ἀλόκων ἐπετειᾶν
νῆστιν ὤλεσεν νόσον. 980

ἀντιστροφὴ β΄.

τὸ δ' ἐπὶ γᾶν πεσὸν ἅπαξ θανάσιμον
προπάροιθ' ἀνδρὸς μέλαν αἷμα τίς ἂν
πάλιν ἀγκαλέσαιτ' ἐπαείδων;
Ζεὺς δὲ τὸν ὀρθοδαῆ
τῶν φθιμένων ἀνάγειν ἔπαυσεν. 985
εἰ δὲ μὴ τεταγμένα
μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν
εἶργε μὴ πλέον φέρειν,
προφθάσασα καρδίαν
γλῶσσα πάντ' ἂν ἐξέχει.
νῦν δ' ὑπὸ σκότῳ βρέμει 990
θυμαλγής τε καὶ οὐδὲν ἐπελπομένα ποτὲ καί-
ριον ἐκτολυπεύσειν
ζωπυρουμένας φρενός.

In prima stropha recte Hermannus et v. 943. *δεῖγμα* librorum scripturam cum aliis in *δεῖμα* mutavit et v. 946. *ἀποπτύσας* recte est tuitus, cuius constructionis exemplum alterum ex ipso hoc carmine potest afferri v. 974. Quod vero v. 950 *χρόνος δέ τοι* legitur, Hermanno debetur coniectura illud librorum scripturae *χρόνος δ' ἐπεὶ* loco reponenti, nisi quod *χρόνος δ' ἐπί* in libro Farnesiano exstat, quod ipsum Hermannus olim probaverat, de quo in editione in hunc modum disputat: „Quod in adnotatione

ad Humboldti interpretationem posui, *χρόνος δ' ἐπὶ πρυμνησίων ξυνεμβολαῖς ψαμμίας ἀκάτας παρήβησεν*, nec Blomfieldius intellexit nec Wellauerus. *Ψαμμίας ἀκάτας* non accusativum, sed genitivum, nec *παρήβησεν* activum, sed, ut est, neutrale esse volui, constructionem autem verborum hanc, *χρόνος δὲ παρήβησεν ἐπὶ ξυνεμβολαῖς πρυμνησίων ψαμμίας ἀκάτας*, tempus defloruit post communem iniectionem rudentum navis in arena stantis, i. e. postquam subductae in arenam alligataeque sunt naves. Defloruisse dicit tempus, quia, si quid adversi secundum Calchantis vaticinium accidere oportebat, effluxisse videtur spatium quo id evenire erat consentaneum. *Ἐπί* cum dativo iunctum, ut sit post, ne H. Stephanum in Thesauro dicam, observatum ab interpretibus ad Lucianum t. I. p. 538. Non puto tamen id scriptum ab Aeschylo esse, non solum quod apta numerorum dispositio duas istas syllabas potius ad praecedentia referri, quam coniungi cum sequentibus postulat, sed etiam propter productionem brevis syllabae, cui locus est absoluto numero, ut v. 953. non ubi perpetuatur." Quare scribendum duxit Hermannus *χρόνος δέ τοι* et *ξὺν ἐμβολαῖς*, ut intellegantur rudentes quibus naves in arenam subductae alligatae fuerant, id enim patere ex eis quae sequuntur *εὖθ' ὑπ' Ἴλιον ὦρτο ναυβάτας στρατός.* Videtur igitur rudentum iniectionem intellexisse non in arenam, sed in naves, quod etsi praestat, tota tamen sententia tam miro modo est enunciata, ut veram esse hanc explicationem mihi persuadere non possim; neque sententiam suam probavit Hermannus Schoemanno, qui hanc proponit emendationem:

> *χρόνος δέ τοι πρυμνησίων ξυνεμβολαῖς*
> *ψαμμιᾶν ἀκάτων παρήβησεν, αἷσθ' ὑπ' Ἴλιον*
> *ὦρτο ναυβάτας στρατός.*

Sed neque *αἷστε* Aeschylus posuisset, sed *αἷς*, neque *ξυνεμβολαί* dici possunt de multarum navium statione in littore, nam quem ille affert Persarum v. 391, ubi *κώπης ξυνεμβολή* de remis dicitur, qui multi simul in aquam incidunt, is ita tantum recte conferretur, si quotidie vel saepius navium retinacula fuissent in littus conicienda ibique alliganda. Nobis *χρόνος δ' ἐπεί* librorum scriptura vera videtur esse, ut *ἐπεί* eodem modo sit dictum ut v. 90. *δέκατον μὲν ἔτος τόδ' ἐπεὶ Μενέλαος ἄναξ ἠδ' Ἀγαμέμνων στόλον Ἀργείων ἦραν.* Eius sententiae contraria hic dicitur, tempus venisse, quo bellum

confectum sit. Est igitur χρόνος δ' ἐπεί tempus est quo, subiectum vero enunciationis ναυβάτας στρατός, ut hoc dicat chorus: Tempus est quo deductis navibus iam defloruit ex quo Troiam est profectus exercitus navalis. Quod quum significet ab hostibus periculum nullum iam impendere, addit ne in itinere quidem quidquam mali Agamemnoni accidisse πεύθομαι δ' ἀπ' ὀμμάτων νόστον. Quod vero Hermannus dubitari posse dicit ἀκάτας an ἀκάτου scribendum sit, mihi quidem ἀκάτου non solum usitatum esse sed etiam propius accedere ad Florentini libri ἀκάτα scripturam videtur.

Versus 961—964 ita intellegit Hermannus ut σπλάγχνα explicet poeta per κέαρ quod τελεσφόροις δίναις κυκλούμενον πρὸς ἐνδίκοις φρεσίν dicatur, paullo quidem tumidius, sed ut pateat sententia: non fallitur animus, cor eventum ferentibus fluctibus ad veracia agitatum praecordia, i. e. cor motu suo, qui non vano ex timore nascitur, recte praesaga pulsat praecordia. Hoc ut dicat poeta corrigendum videtur πρὸς ἐνθέοις φρεσίν. Eodem modo v. 981 dicitur καρδία ὑπὸ σκότῳ βρέμειν ζωπυρουμένας φρενός. Proximo versu in Florentino scriptum est εὔχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς ἐλπίδος, sed quum in Farnesiano exstet εὔχομαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τοι ἐλπίδος, Hermannus certa sibi emendatione restituisse videtur εὔχομαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τὸ πᾶν ἐλπίδος, quod et sententia postulet et latere videatur in τοι, non addito, ut putat Hermannus a Triclinio, sed relicto ex τὸ πᾶν in detrito margine. Nobis quidem non videtur tam certa esse haec emendatio, qui satis certo putemus demonstrari posse argumento Farnesiani libri scripturam ex Triclinii emendatione esse profectam. Etenim Triclinius qui diligenter quidem antistrophicorum responsionem restituere, saepe tamen non tam metiri quam numerare syllabas soleret, quum in stropha invenisset ψαμμίας ἀκάτας παρήβησεν εὖθ' ὑπ' Ἴλιον, in antistropha εὔχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς ἐλπίδος ψύθη πεσεῖν, his verbis ἐλπίδος ψύθη πεσεῖν ita strophica opposuit ut scriberet παρ — ήβησ' εὖθ' ὑπ' Ἴλιον, et cum relictus esset strophicus versus ψαμμίας ἀκάτας παρ —, antistrophicus εὔχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς, ut responsionem restitueret ἐξ in ἀπ' mutavit et τοι adiecit. Verum videtur quod Blomfieldius coniecit τάδ' excidisse, ut corrigendum sit εὔχομαι δὲ τάδ' ἐξ ἐμᾶς —.

Alterius strophae initio in libro Florentino scriptum est μάλα γάρ τοι τᾶς πολλᾶς ὑγιείας, in Farnesiano μάλα γε (supra scripto γάρ) τοὶ δὴ τᾶς πολλᾶς ὑγιείας. Numeros

paeonicos recte restituit Hermannus, sed quod proximo versu ἀεί cum Blomfieldio addidit, quam apte hic dicatur non magis intellego, quam quid γάρ hoc loco sibi velit, totaque haec sententia μάλα γέ τοι τὸ πολέος γ' ὑγιΐας ἀκόρεστον τέρμα, etiamsi ἀκόρεστον, immodicum, cum Hermanno in malam partem accipiatur, non satis apta hic esse videtur. Atque Schoemannus quum absurde homines dicerentur valetudinis proptera supra modum cupidi esse, quod morbus ei vicinus esset, γάρ in δέ convertit et in antistrophico versu πάλιν cum libro Farnesiano omisit, cumque in eodem libro ἄν particula omissa τίς τ' ἀγκαλέσαιτ' exstet, id in τίς δ' ἀγκαλέσαιτ' mutavit. In quo temerarias Triclinii mutationes secutus est, neque eo qui antecedit versu numerum dochmiacum, prorsus hic alienum debebat restituere. Recte nobis videtur H. L. Ahrensius interpunctione post τέρμα vocabulum sublata νόσος στυγερά coniecisse, quo apta evadit sententia. Ut enim fieri fere solet, ut optime qui veleant repente in periculosum incidant morbum, sic hominum fortunatorum sors ex improviso tamquam scopulis illiditur. Hinc sequitur non πολέος γ' cum Hermanno, sed πολέος θ' esse corrigendum, quo illa καὶ πότμος εὐθυπορῶν referantur.

De proximo versu ad antistrophicum dicetur, versus vero 973—978. ita explicat Hermannus, ut τὸ μέν partem significet, sententia haec sit: metus quum partem pro acquisitis opibus bene attemperato iactu proiecit, non tota funditus periit domus, quamvis plena malis, nec mersit navem. Miramur placere Hermanno hanc explicationem potuisse, quae neque insit in verbis neque aptam praebeat sententiam. Nam quum opposita sint his καὶ τὸ μὲν πρὸ χρημάτων κτησίων ὄκνος βαλὼν illa τὸ δ' ἐπὶ γᾶν πεσὸν ἅπαξ θανάσιμον προπάροιθ' ἀνδρὸς μέλαν αἷμα, quis tandem illum, qui navi scopulis compulsa partem opum in mare proicit, ne acquisitas opes totas perdat, ei recte sibi persuaserit opponi, qui vita privatur. Deinde neque τὸ μέν hic partem potest significare, neque ubi de navi est sermo, dici οὐκ ἔδυ πρόπας δόμος πημονᾶς γέμων. Denique βαλὼν σφενδόνας ἀπ' εὐμέτρου non est qui aliquid proicit, sed qui bene arcu directo aliquo collineat. Quid hic sententia requirat, dubium esse non potest. Nam quum senes divinatione quadam periculi imminentis correpti homines dixissent saepe praeter exspectationem deici de prospera fortuna, illud quidem, addunt,

reparari posse malum, opes solae si perdantur; agri enim fertilitate frugibus latis posse famem depelli, vita vero amissa nullam omnino spem relinqui. Itaque haec est sententia: atque illud quidem quod attinet, pro opibus si metus sagittas emittit arcu bene directo, quamvis plena malis non tota funditus perit domus. Recte vero Hermannus ὄκνος βαλών nominativos sic dictos esse putat, ut deinde mutaretur coepta constructio. Eodem modo v. 946. ἀποπτύσας dixit, et simili loco Suppl. 426. καὶ δώμασιν μὲν χρημάτων πορθουμένων γένοιτ' ἂν ἄλλα κτησίου Διὸς χάριν, καὶ γλῶσσα τοξεύσασα μὴ τὰ καίρια γένοιτο μύθου μῦθος ἂν θελκτήριος.

Versus 984. 985. vulgo ita leguntur scripti:

οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ
τῶν φθιμένων ἀνάγειν
Ζεὺς αὐτ' ἔπαυσ' ἐπ' ἀβλαβείᾳ.

nisi quod ἐπ' εὐλαβείᾳ Florentinus, ἐπ' ἀβλαβείᾳ γε Farnesianus exhibet. Verba haec ἐπ' εὐλαβείᾳ γε ut tum legebatur, Canterus ex interpretatione addita esse existumavit, eiusque iudicium probarunt Schuetzius et Porsonus, improbaverat olim Hermannus, qui nunc „ego nescio, inquit, qua religione tactus in adnotationibus ad interpretationem Humboldti servanda putabam, hoc modo, οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὐτ' ἔπαυσεν ἐπ' ἀβλαβείᾳ. Probarunt tamen errorem meum Wellauerus, Boissonadus, et verbis alio ordine collocatis Blomfieldius. Friget hoc, recteque sensit Canterus. Confusa sunt duo scholia, unum hoc, τὸν Ἀσκληπιὸν γὰρ ἐκεραύνωσεν ἀναστήσαντα τον Ἱππόλυτον, alterum, puto, ad v. 973. πρὸ χρημάτων κτησίων] ἐπ' ἀβλαβείᾳ, ὥστε μὴ ἔτι βλαβῆναι.“ Cur se ipse erroris insimulet Hermannus rationem non addit, nam quod frigere illa verba dicit, frigere sane ei possunt videri, qui quid significent non perspexit. Qui vero factum sit, ut interpretationis causa adderentur verba quae ipsa quam maxume egent interpretatione, non aperuit, neque quam de scholio illo profert opinionem, ullam habet speciem veritatis. Eo minus autem haec verba debent suspecta videri, quod strophicis verbis ἄφαντον ἕρμα accuratissume respondent. Nam γέ illud sine dubio a Triclinio est profectum, ἐπ' ἀβλαβείᾳ autem non est Triclinii correctio, ut Dindorfius existumat, Triclinius enim non posuisset vocabulum quod etiam

difficilius est explicatu quam ἐπ' εὐλαβείᾳ errore illud satis usitato natum, et confirmatur illud praeterea scholiastae auctoritate, qui tamen non scripsit ὥστε μὴ ἔτι βλαβῆναι, sed ut apertum est, ὥστε μὴ ἐπιβλαβῆ εἶναι. Haec igitur verba quum sine iusta ratione Hermannus eiecisset, minus etiam probari possunt reliquae eius violentissimae mutationes, de quibus haec ille: „Ex ceteris, quae libri ut Aeschylea habent, effici quidem haec possunt, οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὖτ' ἔπαυσεν, sed aegre quis, credo, sibi persuadeat tam languide haec enuntiasse Aeschylum. Eum qui novit, vix dubitabit quin scripserit

Ζεὺς δὲ τὸν ὀρθοδαῆ
τῶν φθιμένων ἀνάγειν ἔπαυσεν.

Quomodo hoc in eam scripturam quae in libris est mutatum fuerit ego quidem non expediam, sed tamen factum puto per adnotationes scholiastarum cum Aeschyli verbis confusas." Non languida esset haec oratio οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὖτ' ἔπαυσεν, sed perversa, scholiastarum autem adnotationes tantas turbas concitare non potuerunt, quamquam saepe glossas in textum quem dicunt esse receptas, nemo ignorat. Cuius rei exemplum quoddam ab interpretibus nondum animadversum hic commemorare placet. Clytaemnestra ubi de Agamemnonis caede exponit, haec dicit inde a v. 1344.

παίω δέ νιν δίς· κἂν δυοῖν οἰμωγμάτοιν
μεθῆκεν αὐτοῦ κῶλα· καὶ πεπτωκότι
τρίτην ἐπενδίδωμι, τοῦ κατὰ χθονὸς
Ἅιδου νεκρῶν σωτῆρος εὐκταίαν χάριν.

Hic quorsum addita sint verba τοῦ κατὰ χθονός vix dicas, Plutonem enim esse κατὰ χθονός, quis tandem ignorat? Aperte Ἅιδου glossema est, quo expulsum est quod Aeschylus posuerat Διός. Scimus Διὶ Σωτῆρι tertiam libationem fieri solitam esse, unde dictus est Ζεὺς σωτὴρ τρίτος· Itaque Clytaemnestra hic retinet illa quidem usitata verba Διὸς Σωτῆρος, sed ut quo ea sensu intellegi velit appareat, ad Διός explicationis causa τοῦ κατὰ χθονός, ut νεκρῶν ad Σωτῆρος addit. Non semper expulsum est vocabulum illud, cuius glossema poetae verbis additum, cuius generis exempla quaedam in observationibus illis quas supra dixi ad Agamemnonem scriptis tractavi, hic coniecturam quandam profero de Choeph. vss. 59—63.:

Ῥοπὴ δ' ἐπισκοπεῖ δίκας
ταχεῖα τοὺς μὲν ἐν φάει,
τὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ σκότου
μένει χρονίζοντα βρύει,
τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ.

Quum horum versuum quartus ita scriptus sit in libro Mediceo: μένει. χρονίζοντ' ἄχη βρύει, eiciendum aliquid esse numeri docent. Itaque Hermannus edidit μένει χρονίζοντ' ἀτυχῆ· quod sic ille explicat: „Sed conversio iustitiae subita respicit hos in luce (i. e. sed iustitia subito se convertit in hos qui in luce versantur: Clytaemnestram et Aegisthum intelligit); alii inter lucem et tenebras infelices morantur (infelix exsilio Orestes); alios (Agamemnonem) cassa nox tenet." Haec sententia quamvis inesse in his verbis possit, aptam hic quidem esse frustra conatur demonstrare Prienius in Musei philol. Rhen. t. VI. p. 574. 75. Mulieres quum terreri Clytaemnestram audivissent visis nocturnis, iam tempus venisse augurantur, quo poenas esset datura Clytaemnestra, itaque dicunt iustitiam punire hos in luce, alios vespere, nonnullos denique nocte, hoc est, post mortem, caedem vero nunquam manere impunitam. Deinde non τὰ δὲ μένει, sed οἵ δὲ μένουσι dicendum erat. Denique ut ἀτυχῆ facile in ἄχη potuerit converti, βρύει tamen non esse eiciendum, certo demonstrari argumento potest. Sequuntur enim versus hice:

> διαλγὴς δ' ἄτα διαφέρει
> τὸν αἴτιον παναρκέτας νόσου βρύειν
> τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ.

Obiter hic moneo διαλγής corruptum esse videri, sive enim activa significatione accipis, quam habere non potest hoc vocabulum, sive noxam dolentem interpretaris, inepte illud dictum est. Miror non attendisse interpretes ad scholiastae explicationem, qui quum ἡ διαιωνίζουσα ἄτη interpretatur, non διαλγής, sed διαρκής legisse censendus est. Id fortasse verum est, nam ἄτη etsi differt poenam, tamen permanet, nec dimittit noxium. Hoc igitur loco repetitus est in libris versus ille τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ, cuius erroris haec est causa, quod βρύειν hic praecedit ut illo loco βρύει, ut hoc quidem vocabulum non videatur eiciendum esse. Ne ἄχη quidem vocabulo facile careas, ut mala a Justitia missa morari dicantur, ut hic poeta iucunda orationis inversione, quae animo commoto aptissima est, subiecto mutato in locum vindictae, quae poenas regit, poenas ipsas substituat. Possit igitur quispiam suspicari ἄχη χρονίζοντα βρύει, sed hoc propterea non est veri simile, quod quomodo μένει ortum sit non apparet. Itaque ἄχη glossema esse suspicamur βέλη vocabuli, quod in μένει est conversum. Litteras μ et β non satis distinxisse ipsam Medicei libri quartam manum Prienius monet editionis Septem ad Thebas fabulae a Friderico Ritschelio paratae p. VII. Prius vero βέλη esse mutatum in βέλει, quod quum μέλει legisset librarius, deinde in μένει transiit, eo mihi videtur comprobari, quod in Me-

diceo η in ἄχη ab alia manu in litura scriptum est, fuisse ante ει videtur, ut ad βέλει glossam ἄχει adscriptam fuisse credibile sit. — Sed redeat disputatio nostra ad illum Agamemnonis locum, de quo certi quid statuere, certe vitii sedem nobis videmur investigasse. Nam si ἐπ' ἀβλαβείᾳ verba ab Aeschylo sunt profecta, id quod non potest dubium videri, quum ab οὐδέ sententia incipiat, ἔπαυσεν apparet perversum esse, Aeschylumque dedisse οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς εἴασεν ἐπ' ἀβλαβείᾳ. Quamquam ipsum εἴασεν num ab Aeschylo profectum sit, propterea non potest certo affirmari, quod propter lacunam, quae est in stropha, de strophici versus numeris non satis constat. Si illa verba ἀνδρὸς ἔπαισ' ἄφαντον ἕρμα unum efficiunt versum, corrigendum esset Ζεὺς ἔα αὔτ' ἐπ' ἀβλαβείᾳ. Facile enim ἔα αὔτ' in αὔτ' transire potuit, verbum vero quum deesset aut coniectura additum est, aut quod aliquoties factum scimus, strophici versus vocabulum eadem numeri sede collocatum margini est adscriptum, ut ἔπαισε postea in ἔπαυσε quod requirere videbatur sententia, mutaretur. In stropha vero lacunam esse statuendam et ἀνδρός docet nude positum et sententia, ad cuius integritatem addendum erat, nimis fuisse fortunatum hominem vel nimis cupidum prosperae sortis. Haec in hunc modum perscripta erant, antequam allata est Schoemanni dissertatio. Totum enim de hoc Agamemnonis carmine commentarium eo quod supra significavi consilio scriptum, quum huius commentationis munus esset impositum paucis non diebus sed horis conficiendae, ex uberiore illo commentario nondum transmisso seclusi et adiecto de Schoemanni interim allatae commentationis animadversionibus iudicio in latinum convertimus sermonem. Schoemannus igitur quum ita corrigeret hunc locum:

εἶγε τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν
Ζεὺς ἀπέπαυσε τέχνας οὐκ ἐπ' ἀβλαβείᾳ

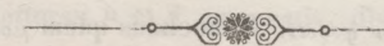
strophicos enim versus exhibet tales:

καὶ πότμος εὐθυπορῶν ἀνδρὸς ὑπὲρ τὸ μέτρον
θᾶσσον ἔπαισε πρὸς ἄτας ἄφαντον ἕρμα

recte intellexit et verba ἐπ' ἀβλαβείᾳ esse retinenda, et negationem requiri, quae tamen non erat coniectura addenda, sed librorum scriptura οὐδέ servanda.

Mirum in modum interpretes torserunt verba quae sequuntur εἰ δὲ μὴ τεταγμένα μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν εἶργε μὴ πλέον φέρειν. Schuetzius quum μοῖραν Clytaemnestram esse velit, Hermannus „Aberravit, inquit, ab horum versuum sententia Schuetzius, quum μοῖραν de Clytaemnestra dictam putavit: quod nec per verborum naturam fieri potest, et si posset valde invenustum foret. De se loquitur Chorus, verens malum Agame-

mnoni. Non enim credit ab uxore necatum iri, ut ex colloquio cum Cassandra apparet.“ Suam si voluit μοῖραν intellegi, addendum erat necessario τὴν ἐμήν, quamquam ne sic quidem divinatio apte μοῖρα diceretur, sententiae ipsae vero concisae nulloque essent vinculo iunctae. Justa huic loco sententia restitui facillima potest mutatione, quam monstrare debebat ipsa verborum collocatio in vulgata scriptura prorsus intolerabilis. Scripserat Aeschylus εἰ δὲ μὴ τεταγμέναν Μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν εἶργε μὴ πλέον φέρειν. Itaque hic est ordo sententiarum: „Saepe homines fortunatissimi ex improviso in summam incidunt calamitatem. Qui si opes tantum perdunt, diis adiuvantibus depelli fames potest: vita vero amissa nulla relinquitur spes. Nam ne is quidem qui unus hac arte pollebat ut ab inferis mortuos excitaret, inviolatus artem illam exercuit. Est enim hominum sors (vitae termini) a diis constituta, quam fatum vetat ultra illos fines proferri. Quod nisi ita esset antevertens praesaga mens quae non intellecta in pectore inclusa agitantur in verba effunderet. Nunc praesagientes metu cruciamur frustra, neque avertere possumus imminens periculum.“ Proxima quum in hunc modum scripta in libris exstent προφθάσασα καρδία γλῶσσαν ἂν τάδ' ἐξέχει, Schuetzius coniecit emendandum esse προφθάσασα καρδίαν γλῶσσα πάντ' ἂν ἐξέχει quod Hermannus verum esse putat assentiente Schoemanno. Nobis contra infelicissima videtur ista mutatio. Καρδία enim nominativus mutari non potest, quoniam subiectum est proximae enuntiationis, nam ὑπὸ σκότῳ βρέμει non γλῶσσα sed καρδία. Neque sententia illam mutationem admittit, nam προφθάσασα γλῶσσα καρδίαν eius fortasse recte diceretur, qui inconsiderate effundit quod celari oportebat, hic vero καρδία de divinatione dictum, cui quomodo antevertat lingua intellegi nequit: quis enim nisi ante animo conceperit sententiam in verba effundat? Itaque καρδία mutari nullo modo potest recteque dicitur προφθάσασα καρδία γλῶσσαν ἂν ἐξέχει· νῦν δ' ὑπὸ σκότῳ βρέμει, h. e. nisi constitutum a diis vitae spatium fatum vetaret proferre, antevertens divinatio verba effunderet, nunc frustra est in pectore inclusa. Patet igitur τάδ' ferri non posse, quod aut coniectura est a librario additum, postquam οὖν excidit quod Aeschylus posuerat in hunc modum γλῶσσαν οὖν ἂν ἐξέχει, aut corruptum ex τάχ' quae est Bambergeri fortasse probabilis sententia.

Schulnachrichten.

WIADOMOŚCI SZKÓLNE.

I.

A. Lehrverfassung.

Da in Bezug auf die Lehrverfassung in diesem Schuljahre eine wesentliche Änderung nicht eingetreten ist, so verweisen wir auf den vorjährigen Jahresbericht. Über einzelne Änderungen hinsichtlich der Vertheilung der Ordinariate und der Lehrgegenstände unter die einzelnen Lehrer giebt die dem dritten Abschnitte der Schulnachrichten beigefügte statistische Tabelle die nöthige Auskunft.

Die vier unteren Klassen sind in parallele Cötus für Schüler polnischer und deutscher Abkunft getheilt, die durch VI—III a, in denen die Unterrichtssprache die polnische, und durch VI—III b, in denen die Unterrichtssprache die deutsche ist, unterschieden werden. In II und I wurde die Religionslehre für die katholischen Schüler, das Polnische, das Hebräische und je ein lateinischer und griechischer Schriftsteller in polnischer, alles Andere in deutscher Sprache vorgetragen. Dieses schon früher beobachtete Verfahren hinsichtlich des Gebrauches der beiden Landessprachen als Unterrichtssprachen hat mit dem Beginn des abgelaufenen Schuljahres nur die Abänderung erfahren, daß nach der Bestimmung Sr. Excellenz des Herrn Cul-

A. Plan nauk.

Ponieważ w rozkładzie nauk kończącego się roku szkólnego nie zaszły żadne ważniejsze zmiany, przeto odsyła się w tym względzie czytelników do programu przeszłorocznego. Liczbę godzin każdego nauczyciela i ordynarjuszów klas wskaże tabela statystyczna dołączona w rozdziale trzecim wiadomości szkólnych.

Każda z czterech klas niższych ma dwa oddziały, t. j. polski i niemiecki, które się tem tylko od siebie różnią, że w klasach VI—III a. wykłada się nauki po polsku, a w kl. VI—III b. po niemiecku. W klasie II. i I. wykładano po polsku religją, literaturę polską, język hebrajski, i tłomaczono jednego autora greckiego i łacińskiego na język polski; wykład zaś innych nauk był niemiecki. Co do języka wykładowego ta tylko z rozpoczęciem upłynionego roku szkólnego zaszła zmiana, że w skutek rozporządzenia J. W. Pana Ministra Oświecenia z d. 28. Września r. p. łaciny w kl. III a. w 3 godzinach tygodniowo uczono po niemiecku,

tusministers laut Rescript vom 28. September p. in IIIa. im Lateinischen in drei Stunden die deutsche Sprache in Anwendung kam, und zwar beim Gebrauche eines deutsch-lateinischen Übersetzungsbuches und bei den Extemporalien, und daß im zweiten Halbjahre, also von Ostern c. an auch die lateinischen Autoren ins Deutsche übersetzt wurden.

Außerdem ist in Bezug auf die Lehrverfassung nach demselben Rescripte, um in den untersten Klassen für das Lateinische Zeit zu gewinnen, in VI und V der Unterricht in der Naturgeschichte ganz weggefallen, so daß derselbe von nun an in IV und III in seinem elementarischen Theile ertheilt, eine systematische Übersicht aber der Unter-Secunda vorbehalten wird, der Unterricht in der Physik aber in die Ober-Secunda und in die Prima in einem dreijährigen Cursus fällt.

Zur Lectüre wurde in diesem Schuljahre gewählt:

im Lateinischen:

in *I.* Cicero orat. pro Sestio, Tuscul. disp. lib. I. II. — Horatii Carm. lib. I. II. Epod. 1. 2. 3. 6. 7. Sat. lib. I. 1. 4. 7. 10. Epist. I. 1. 2. 4. 5. 6.

in *II.* Livius lib. XXI. Cicero de senectute. Oratt. in Catilinam 1—4. Virgilii Aen. lib. II. III.

in *III.a.* Caesar de bello Gall. lib. I. VII. Ovid. Metamorph. lib. V. v. 1—249. 346—571. lib VI. v. 1—353.

in *III.b.* Caesar de bello Gall. lib. I—IV. — Ovid. Metam. lib. I. v. 1—434. II. v. 1—408.

in *IV.a.* Cornel. Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Lysander, Conon, Epaminondas, Pelopidas, Hannibal.

in *IV.b.* Cornel. Cimon, Lysander, Conon, Epaminondas, Agesilaus, Eumenes, Hannibal.

t. j. tłomaczono z niemieckiego na łacinę i extemporalia robiono z niemieckiego, a od Wielkiejnocy tłomaczono także autorów na język niemiecki.

Nadto, aby więcej pozyskać godzin dla języka łacińskingo w niższych klasach, wykreślono z planu w kl. VI. i V. historją naturalną; początki więc tej nauki udzielają się dopiero w dwóch klasach średnich, a systematyczny pogląd na całą historją naturalną zostawia się niższej sekundzie; fizyka zaś udziela się przez 3 lata w wyższej sekundzie i prymie.

Z autorów czytano w upłynionym roku:

z łacińskich:

w *I.* Cycerona or. pro Sestio, Tuscul. disp. ks. I. II. — Horacego Carm. ks. I. II. Epod. 1. 2. 3. 6. 7. Sat. ks. I. 1. 4. 7. 10. Epist. I. 1. 2. 4. 5. 6.

w *II.* Liwjusza ks. XXI. Cycerona de senectute. Oratt. in Catilinam 1—4. Wirgilego Eneid. ks. II. III.

w *III.a.* Cezara o wojnie z Gal. ks. I. VII. Owid. Przemiany ks. V. w. 1—249. 346—571. ks. VI. w. 1—353.

w *III.b.* Cezara o wojnie z Gal. ks. I—IV. Owid. Przem. ks. I. w. 1—434. II. w. 1—408.

w *IV.a.* Kornel. Nep. życie Milcjadesa, Temistoklesa, Arystydesa, Cymona, Lizandra, Konona, Epaminondasa, Pelopidasa i Hannibala.

w *IV.b.* Kornel. Nep. życie Cymona, Lizandra, Konona, Epaminondasa, Agezylausza, Eumenesa, Hannibala.

im Griechischen.

in *I.* Herod. lib. I. Plat. Apolog. Socr. und Crito. Sophocl. Antigona. Homer. Jl. lib. III—XI.

in *II.* Xenoph. Cyrop. lib. I. II. — Homer. Odyss. lib. I. II.

in *III. a.* Xenoph. Anab. lib. I. II. Homer Odyss. lib. II. v. 1—100.

in *III. b.* Xenoph. Anab. lib. I. II. Homer Odyss. lib. I. v. 1—50.

im Französischen:

in *I.* Ideler und Nolte's Handbuch III. Th.

in *II.* Voltaire Charles XII. lib. I. II.

z greckich:

w *I.* Herodota ks. I. Platona Apologją Sokr. i Critona, Sofoklesa: Antygonę, Homera Jl. ks. III—XI.

w *II.* Ksenof. Cyrop. ks. I. II. Homera Odys. ks. I. II.

w *III a.* Ksenof. Anab. ks. I. II. Homera Odyss. ks. II. w. 1—100.

w *III b.* Ksenof. Anab. ks. I. II. Homera Odyss. ks. I. w 1—50.

z francuskich:

w *I.* z Idelera i Noltego III. części.

w *II.* Voltaire Charles XII. ks. I. II.

Themata zu freier Bearbeitung.

Secunda. Welchen Nutzen gewährt uns das Studium der Geographie? — Das heroische Zeitalter der Griechen (eine historische Darstellung). — Morgenstunde hat Gold im Munde. — Der Kampf des Cäsar gegen die Helvetier (nach Cäsar). — Wodurch hat Alkibiades Athen genützt und geschadet? — Die Entwickelung der Menschheit (nach Schiller's Spaziergang). — Der Kampf der Römer gegen Veji und gegen den König Porsena von Clusium (nach Livius). — Wodurch wurde Griechenland in dem Kampfe gegen die Perser gerettet? — Die Unterschiede der Solonischen und Lykurgischen Verfassung. — Der Inhalt des Schiller'schen Trauerspiels: „Wallenstein's Tod."

Wypracowania wolne.

Praca uszlachetnia, lenistwo poniża człowieka. — Jakie skutki wywarła na świat starożytny wyprawa Alexandra Wielkiego do Azyi? — Co rozumiemy pod poezyą epiczną, z szczególnem uwzględnieniem poematu Soplica. — Opis burzy. — Opis wieku złotego. — Romans i jego główne rodzaje. — Opowiedzieć treść ballady Szyllera: „Der Graf von Habsburg" (w kształcie powieści). — Uwagi nad Goethego wierszem: „Adler und Taube." — Los śmiałym sprzyja.

Prima. Was hat die Blüthe und Macht und was den Sturz Athens herbeigeführt? — Dem lieben Herrn Gott weich' nicht aus, find'st du ihn auf dem Weg. — Die Verdienste des Cn. Pompejus um den römischen Staat. — Charakter Wilhelm Tell's, nach Schiller. — Die höfische Poesie, dargestellt in ihrer Entwickelung, ihrer

Blüthe und ihrem Schwinden. — Cicero und Demosthenes (eine Parallele). — Es kann der Frömmste nicht in Ruhe bleiben, wenn es dem bösen Nachbar nicht gefällt. — Warum sollen wir vor dem Alter Ehrfurcht haben? — Ueber die Annehmlichkeiten des mathematischen Studiums. — Schiller als dramatischer Dichter.

Przyczyny szybkiego wzrostu państwa Rzymskiego. — O oświacie u Słowian przed wprowadzeniem Chrześcijaństwa do Słowian i jego następstwa. — O życiu i pismach Horacjusza. — Co winna Rosja Piotrowi Wielkiemu? — Dla czego wdzięczność tak rzadką jest cnotą? — Umysłowe stanowisko Akademii krakowskiej w XV. wieku. — Osnowa i wątek czwartej Horacjusza satyry w księdze 1.

Argumentum Homeri Jliadis ita enarretur, ut quo singula carmina coniuncta sint nexu, inde appareat. — De Ciceronis exilio. — Quomodo plebeii sensim commune cum patriciis reipublicae administrandae ius assecuti sint? — De Atheniensium in Siciliam expeditione. — De rebus gestis Ti. et C. Gracchorum. — De Sophoclis Antigonae argumento. — Quo iure Cicero dicat Catoni iustam causam e vita excedendi deum ipsum dedisse. — Amicus amico honorum accessionem gratulatur. — Num recte M. Porcius Cato censuerit Carthaginem esse delendam.

B. Verordnungen der vorgesetzten Behörde.

1. **Vom 4. November 1853.** Mittheilung eines Erlasses des Herrn Erzbischofs vom 19. October, wonach von jetzt an und in der Regel kein Aspirant des geistlichen Standes in das Seminar aufgenommen werden soll, welcher im Gymnasium am Gesangunterrichte nicht regelmäßig Theil genommen hat.

2. **Vom 4. Mai 1854,** betreffend die Ertheilung von Privatunterricht durch Lehrer; bei wohlgeordnetem Unterrichte könne das Bedürfniß der Privatnachhülfe nur in außerordentlichen Fällen vorkommen, ob solche vorhanden, sei nicht ohne Mitwirkung des Directors zu ent-

B. Rozporządzenia wyższej władzy.

1. **Z dnia 4. Listopada 1853.** Udzielenie rozporządzenia JW. ks. Arcybiskupa z dnia 19. Października, według którego odtąd żaden do semiminarjum duchownego przyjętym nie będzie, któryby w szkołach nie uczęszczał regularnie na lekcje śpiewu.

2. **Z dnia 4. Maja 1854,** dotyczące lekcji prywatnych, udzielanych uczniom przez nauczycieli. Przy porządnym rozkładzie nauk potrzeba prywatnej pomocy tylko w nadzwyczajnych przypadkach zdarzyć się może; czy takowa jest isto-

scheiden und werde in solchen Fällen die Privatnachhülfe am zweckmäßigsten von demjenigen Lehrer übernommen, welcher in dem betreffenden Objekt in der Klasse unterrichtet.

3. **Vom 3. Juli**, betreffend die Regelung der häuslichen Schularbeiten der Schüler.

4. Zu weiterer Austheilung werden übersandt eine Anzahl von Exemplaren des Huldigungsliedes von dem Rektor Reinthaler zu Erfurt, so wie 8 Exemplare der Ankündigung des von dem Gymnasial-Oberlehrer Dr. Köne zu Münster für eine neue Herausgabe bearbeiteten Heliand. Empfohlen wird die von dem Dr. Bremiker in Berlin herausgegebene **Logarithmorum nova tabula Berol.**, deren Preis die Nikolaische Verlagsbuchhandlung auf 2 Thlr. ermäßigt hat, so wie die im Auftrage des Vereins für religiöse Kunst in der evangelischen Kirche durch den Director Schnorr von Carolsfeld in Dresden angefertigte Zeichnung „Christus als Knabe im Tempel lehrend."

tną, bez pośrednictwa Dyrektora rozstrzyganem być nie powinno; poruczy się zaś rzeczona pomoc najwłaściwiej nauczycielowi, który przedmiot dotyczący w klasie wykłada.

3. **Z dnia 3. Lipca, dotyczące uregulowania domowych prac uczniów.**

4. Przesłano do dalszego rozdzielenia pewną liczbę egzemplarzy „des Huldigungsliedes" przez Rektora Reinthaler w Erfurcie, także 8 egzemplarzy prospektu na Helianda, w nowem wydaniu wyjść mającego za staraniem i pracą Nauczyciela wyższego Dr. Koena w Monasterze. Polecono wydaną w Berlinie przez Dr. Bremiker Logarithmorum nova tabula Berol. której cenę księgarnia nakładowa Nicolajego na 2 tal. zniżyła, tudzież rysunek „Christus als Knabe im Tempel lehrend" (Chrystus jako chłopczyna nauczający w kościele) zrobiony z polecenia Stowarzyszenia dla sztuki religijnej w kościele ewangelickim przez Dyrektora Schnorr von Carolsfeld w Dreznie.

II.

Chronik des Gymnasiums.

Das Schuljahr wurde am 13. October eröffnet, nachdem am 11. die Anmeldungen der neu aufzunehmenden Schüler und am 13. die Prüfung derselben stattgefunden hatte.

Am 15. October wurde das Geburtsfest Sr. Majestät des Königs in üblicher Weise durch einen feierlichen Schulact in dem Prüfungssaale des Gymnasiums begangen, worauf Lehrer und Schüler dem in der Pfarrkirche abgehaltenen Gottesdienste beiwohnten. Die Festrede hielt der Gymnasial-Oberlehrer Stephan.

Am 28. 29. und 30. März hielt der Königliche Regierungs- und Schulrath Herr Dr. Brettner eine Revision der Anstalt ab, indem er dem Unterrichte in den 10 Klassen beiwohnte und sich die Arbeitshefte der Schüler zur Durchsicht vorlegen ließ.

Zugleich hielt derselbe am 27. und 31. März die Abiturientenprüfung ab, zu der sich ein Schüler der Anstalt und vier Extraneer gemeldet hatten. Von den letztern trat einer von der Prüfung ab, die andern wurden für reif erklärt:

Kronika Gimnazjum.

Nowy rok szkólny rozpoczęto dnia 13. Października. Poprzednio dnia 11. zapisywano uczniów nowo przybywających, a 12. odbył się ich egzamen.

Dnia 15. Października obchodził zakład urodziny Jego Królewskiej Mości ze zwykłą uroczystością na sali gimnazjalnej, poczem nauczyciele i uczniowie udali się do kościoła parafjalnego na nabożeństwo. Mowę obchodową miał Nauczyciel wyższy Stephan.

Na dniu 28. 29. i 30. Marca odbyła się wizytacja Instytutu naszego przez Król. Radzcę Rejencyjnego i Szkólnego p. Dr. Brettnera, który przysłuchiwał się lekcjom, we wszystkich 10 klasach i przeglądał wypracowania piśmienne.

Zarazem odbył się na dniu 27. i 30. Marca w obec Król. Komisarza p. Radzcy Rejencyjnego i Szkólnego Dr. Brettnera egzamen dojrzałości, do którego zgłosił się jeden uczeń naszego zakładu i 4 extraneuszów. Z extraneuszów odstąpił jeden od ustnego egzaminu a następujący uzyskali zaświadczenia dojrzałości:

Boleslaus Szperlinski aus Krotoschin, war 8 Jahr auf dem Gymnasium, 2½ Jahr in Prima, studirt die Rechte in Breslau,

Bernhard Nitschke aus Posen und

Vinzent Sulkowski aus Trzemeßno studiren Theologie im geistlichen Seminar zu Posen,

Normann v. Kahlden aus Busch, Kr. Osterburg, Regier.-Bezirk Magdeburg, studirt die Rechte und Cameralia in Berlin.

Mit dem Schluß des vorigen Schuljahres schied von unserer Anstalt aus der Gymnasiallehrer Dr. Ustymowicz, indem er durch Verfügung vom 15. September an das Gymnasium zu Posen versetzt wurde. Wiewohl derselbe nur ein halbes Jahr an unserer Anstalt thätig war, hat er doch mit so gewissenhafter Treue und so gutem Erfolge gewirkt, daß ich ihm im Namen der Anstalt den lebhaftesten Dank ausspreche. Dagegen wurde der Hülfslehrer Marten von Posen an das hiesige Gymnasium versetzt. Die erledigte dritte ordentliche Lehrerstelle wurde durch Verfügung vom 7. September dem bisherigen Hülfslehrer Friedrich Regentke übertragen.

Am 9. Mai wurde der übliche Frühlingsspaziergang bei günstigem Wetter nach dem etwa 2 Stunden von der Stadt entfernten Parczew unternommen.

Am Schlusse eines jeden Vierteljahres gingen die Schüler zur h. Beichte und Communion.

Am 14. Juni gingen 30 Schüler das erste Mal zur h. Beichte, nachdem sie seit Neujahr in wöchentlich zwei Stunden besonders vorbereitet worden, und am 15. Juni, als am Frohnleichnamsfeste 12 Schüler das erste Mal zur h. Communion.

Bolesław Szperliński z Krotoszyna, był 8 lat w szkołach, a w kl. I. 2½ roku, poświęca się prawu w Wrocławiu,

Bernard Nitschke z Poznania i

Wincenty Sulkowski z Trzemeszna słuchają teologii w Poznaniu,

Normann Kahlden z Busch w powiecie Osterburg, rej. Magdeburskiej, słucha prawa i kameraliów w Berlinie.

Na św. Michał roku zeszłego opuścił Instytut nasz Nauczyciel gimnazjalny Dr. Ustymowicz, powołany na dniu 15. Września do gimnazjum w Poznaniu. Lubo tenże tylko przez pół roku przy zakładzie naszym pracował, działał jednak tak sumiennie i korzystnie dla szkoły, że miło mi jest złożyć mu w imieniu zakładu publiczne podziękowanie. Natomiast powołano do naszego gimnazjum Nauczyciela pomocniczego Martena z Poznania. Wakującą trzecią posadę nauczyciela gimnazjalnego otrzymał dotychczasowy Nauczyciel pomocniczy Fryderyk Regentke.

Dnia 9. Maja wyszło Gimnazjum przy pięknej pogodzie na przechadzkę do Parczewa, wioski milę stąd odległej.

W końcu każdego ćwierćrocza chodzili uczniowie do spowiedzi i komunji ś.

Dnia 14. Lipca przystąpiło 30 uczniów do pierwszej spowiedzi ś. po przygotowaniu ich dostatecznem przez Nauczyciela religji, który udzielał im osobno na ten cel 2 lekcje na tydzień począwszy od Nowego roku, a w Boże Ciało otrzymało 12 uczniów pierwszą komunją ś.

Am 6. 7. und 9. September fand die Prüfung der Abiturienten unter dem Vorsitze des Regierungs- und Schulraths Herrn Dr. Brettner als Königl. Commissarius statt. Es hatten sich 24 Primaner und 1 Extraneer zu der Prüfung gemeldet. Der letztere, so wie 5 Schüler der Anstalt traten zurück, 1 wurde abgewiesen, 1 wurde durch Krankheit verhindert, an der Prüfung Theil zu nehmen, so daß sich 17 Primaner der Prüfung unterzogen, von denen 13 für reif zum Uebergange auf die Universität erklärt wurden. Von ihnen will

Bronislaus Domaradzki — aus Posen, 1 Jahr auf dem Gymnasium, 1 Jahr in Prima — die Rechte in Berlin,

Moritz Fajans — aus Sieradz, 9½ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Medizin in Berlin,

Michael Grzeskowiak — aus Siedlce, Kreis Kröben, 6 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Theologie in Posen,

Theodor Hainke — aus Kutschkau, Kr. Meseritz, 1 Jahr auf dem Gymnasium, 1 Jahr in Prima — die Rechte und Cameralia in Bonn,

Eduard Jacobson — aus Gr. Strehlitz in Schlesien, 3 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Medizin in Berlin,

Adolph Just — aus Ostrowo, 9½ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Philologie in Breslau,

Edmund Kiedrowski — aus Gałąski, Kr. Pleschen, 9½ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Medizin in Berlin,

Dnia 6. 7. i 9 Września odbył się egzamen abiturjencki pod przewodnictwem Król. Komisarza p. Radzcy Rejencyjnego i Szkólnego Dr. Brettnera. Zgłosiło się do tego egzaminu 24 prymanerów i 1 extraneusz. Extraneusz i 5 uczniów naszych odstąpiło od ustnego egzaminu, jednego oddalono od egzaminu, a 1 dla choroby składać go nie mógł; 17 przeto składało takowy a z tych następujących 13 uzyskało zaświadczenia dojrzałości:

Bronisław Domaracki **z Poznania, był 1 rok w szkołach, 1 rok w prymie, poświęca się nauce prawa w Berlinie.**

Moritz Fajans **z Sieradza, był 9½ roku w gimnazjum, 2 lata w prymie, słuchać będzie medycyny w Berlinie.**

Michał Grześkowiak **z Siedlca, pow. Krobskiego, był 6 lat w szkołach, 2 lata w prymie, poświęca się teologji w Poznaniu.**

Teodor Hainke **z Kutschkau, pow. Międzyrzeckiego, był 1 rok w szkołach, 1 rok w prymie, słuchać będzie prawa i kameraljów w Bonn.**

Edward Jakobson **z Strehlitz w Szląsku, był 3 lata w gimnazjum, 2 lata w prymie, poświęca się medycynie w Berlinie.**

Adolf Just **z Ostrowa, był 9½ roku w szkołach, 2 lata w prymie, słuchać będzie filologji w Wrocławiu.**

Edmund Kiedrowski **z Gałążek, pow. Pleszewskiego, był 9½ roku w szkołach, 2 lata w prymie, poświęca się sztuce lekarskiej w Berlinie.**

Wladimir Przeradzki — aus Opatowek, Kr. Kalisch, 8 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — die Rechte in Breslau,

Wilhelm Sklarek — aus Raschkow, Kr. Adelnau, 5 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Medizin in Berlin,

Wladislaus Stopierzynski — aus Krowiza, Kr. Kalisch, 9½ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Medizin in Wien,

Peter Walterbach — aus Ostrowo, 7 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — Theologie in Posen,

Franz Werczynski — aus Buk, 2¾ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — die Rechte und Cameralia in Bonn,

Boleslaus Wężyk — aus Mijomize, Kr. Schildberg, 9½ Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima — die Rechte und Cameralia in Bonn studiren.

Włodzimierz Przeradzki z Opatówka, pow. Kaliskiego, był 8 lat w gimnazjum, 2 lata w prymie, słuchać będzie prawa w Wrocławiu.

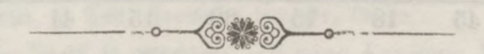
Wilhelm Sklarek z Raszkowa, pow. Odolanowskiego, był 5 lat w szkołach, 2 lata w prymie, słuchać będzie medycyny w Berlinie,

Władysław Stopierzyński z Krowicy, pow. Kaliskiego, był 9½ roku w szkołach, 2 lata w prymie, poświęca się nauce lekarskiej w Wiedniu.

Piotr Walterbach z Ostrowa, był 7 lat w gimnazjum, 2 lata w prymie, poświęca się teologji w Poznaniu.

Franciszek Werczyńki z Buku, był 2¾ roku w szkołach, 2 lata w prymie, słuchać będzie prawa i kameraljów w Bonn.

Bolesław Wężyk z Mijomic, pow. Ostrzeszowskiego, był 9½ roku w szkołach, 2 lata w prymie, poświęca się prawu i kameraljom w Bonn.

III.

Statistik des Gymnasiums.

Statystyka Gimnazjum.

A. Frequenz.

Am Schlusse des vorigen Schuljahres besuchten die Anstalt 275 Schüler. Dazu traten im Laufe dieses Schuljahres 100, schieden aus 71, so daß am Schlusse dieses Schuljahres 304 verblieben und zwar in:

A. Liczba uczniów.

Na Ś. Michał roku zeszłego było 275 uczniów. Przybyło w przeciągu roku 100, odeszło 71, w końcu roku szkólnego uczęszcza do Gimnazjum 304 i to do klasy:

	I.	II.	IIIa.	IIIb.	IVa.	IVb.	Va.	Vb.	VIa.	VIb.	Summa
kathol. katol. . . .	31	28	16	3	39	5	41	3	49	1	216
evang. ewangel.	6	15	2	6	—	6	—	8	4	9	56
jüdische, mojżesz.	3	2	—	6	—	4	—	10	—	7	32
zusammen, ogółem	40	45	18	15	39	15	41	21	53	17	304

B. Lehrapparat.

Aus den etatsmäßig ausgeworfenen Summen sind unter Anderem angeschafft worden:

für die Lehrerbibliothek:

B. Stan aparatu naukowego.

Z funduszów przeznaczonych dla biblioteki gimnazjalnej zakupiono:

do biblioteki nauczycielskiej:

Aeschyli tragoediae ed. G. Hermannus. — Poetae lyrici ed. Th. Bergk. — Horatii Sermon. ed. Kirchner. — Geschichte Schlesiens von A. Stenzel. — Fortsetzungen: Bibliotheca script. Teubneriana. — Stephani thesaurus Gr. linguae. — Plinius ed. Sillig. — Encyclopädie von Ersch und Gruber. — Geschichte der europäischen Staaten von Heeren und Uckert.

für die Schülerbibliothek: / do biblioteki uczniów:

Reallexikon des klassischen Alterthums von Lübker. — Göthe's Leben von Viehoff. — Deutsche National-Literatur von Kurtz. — Wiadomości o Syberji. — Emeryt Korzyniowskiego. — Korzyniowskiego dramata. — Maciejowskiego Pierwiastkowe Dzieje. — Pisma Majorkiewicza. — Dzieje kościoła Helweckiego. — Interesa familijne Kraszewskiego. — Wspomnienia z Podróży Tryplina. — Złote iabłko Kraszewskiego. — Skarga i jego wiek ꝛc.

für das physikalische Kabinet:

Ein elektromagnetischer Telegraph. — Ein Relief-Modell der Wattschen Dampfmaschiene. — Tellurium und Lunarium von Kanitz in Gera. — Eine Diagonalmaschiene. — Ein anatomischer Heber. — Eine camera obscura, lucida, laterna magica. — Ein Wasserhammer. — Eine hydrostatische Wage und Gewichte. — Ein Papinianischer Topf. — Ein Gyrotrop.

do gabinetu fizykalnego:

Elektromagnetyczny telegraf. — Model machiny parowej podług Watta. — Tellurium i Lunarium p. Kanitza w Gera. — Machina przekątniowa. — Lewar anatomiczny. — Camera obscura, lucida, laterna magica. — Młot pulsowy. — Garnek Papina. — Gyrotrop.

An Geschenken hat die Anstalt erhalten: / W podarunku otrzymało Gimnazjum:

von der Hohen Behörde: / *od władz wyższych:*

Prowe's Mittheilungen aus Schwedischen Archiven und Bibliotheken. — Zeitschrift für allgemeine Erdkunde, herausgegeben von Dr. Gumprecht. — Thor's Donnerkeil von Kirchner. — Geschichte und Beschreibung des Friedrichs-Denkmals in Berlin von Dr. A. Sommer. — Wandkarte des Preußischen Staates im Verlage von Winkelmann und Söhne in Berlin. — Ferner als Geschenk des Königlichen Hofbuchhändlers Hahn in Hannower: Aeschyli Oresteia von Franz. — Aristotelis Organon ed. Th. Waitz 2 tomi. — Gödeke 11 Bücher deutscher Dichtung 2 Bde. — Heyse's ausführliches Lehrbuch der deutschen Sprache 2 Bde. — Pausaniae descriptio Graeciae ed. Schubart et Walz 3 t. — Virgilii opera ed. Ph. Wagner 5 tomi.

vom Herrn Probst Osmolski zu Chodziesen:

Dante's göttliche Komödie, übersetzt von Gusek.

von der Verlagsbuchhandlung F. Hirt in Breslau:

Leitfaden der Geographie von Seidlitz, 7 Aufl., bearbeitet von Dr. Gleim.

vom Herrn Kreisrichter Hauptmann Wolff in Strehlen:

Herbarium (gegen 800 Pflanzen).

Außerdem ausgestopfte Vögel, Schlangen, Insekten, Vogeleier von dem Extraneus Nitschke, dem Primaner Kasel, den Tertianern Kurowski, Olszowski, den Quartanern Witek, Wabner, Koczwara, Pawlitzki und dem Quintaner W. Rembowski.

Für alle diese Geschenke wird im Namen der Anstalt der herzlichste Dank ausgesprochen.

od X. Osmólskiego, proboszcza w Chodzieżu:

Dantego Boska komedja tłom. p. Gusek.

od Księgarni F. Hirta w Wrocławiu:

od pana Kapitana Wolffa, sędz. powiat. w Strehlen:

Herbarium (około 800 roślin).

Nadto wypchane ptaki, węże, owady, ptasze jaja od extraneusza Nitszke, od prymanera Kasel, od tercjanerów Kurowskiego, Olszowskiego, od kwartanerów Witka, Wabnera, Koczwary, Pawlickiego i od kwintanera W. Rembowskiego.

Za te wszystkie dary składa Instytut uprzejme podziękowania.

Statistische Uebersicht. Wykaz statystyczny.

Lehrer. Nauczyciele.	Stundenzahl eines jeden Lehrers. Ilość godzin każdego nauczyciela. I.	II.	III a.	III b.	IV a.	IV b.	V a.	V b.	VI a.	VI b.	Summa.
1. Director *Dr. Enger* Ordinarius von *I.*	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
2. Oberlehrer *Dr. Piegsa* . . .	6	6	4	4	—	—	—	—	—	—	20
3. Oberlehrer *Dr. Jerzykowski* Ord. v. *II.*	8	10	—	—	—	—	—	—	—	—	18
4. Oberlehrer *Tschackert* . .	5	5	6	—	—	—	—	3	—	—	19
5. Ober-L. *Stephan* Ord. v. *IIIb*	2	4	—	12	—	—	—	—	—	—	18
6. Religionslehrer Probst *Polcyn*	4	4	2	—	2	—	2	—	2	—	16
7. Gymn. L. *Polster* Ord. v. *IVa*	—	—	4	—	13	3	—	—	—	—	20
8. Gymn. L. *Dr. v. Bronikowski* Ord. v. *IIIa.*	—	5	9	6	—	—	—	—	—	—	20
9. G.-L. *Regentke* Ord. v. *IVb*	—	—	—	—	—	17	—	—	—	3	20
10. Hülfs-L. *Roil*	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	6 } 20
comb.	2	2	2	2	2	2	6		6		14 }
11. H. L. *Martens* Ord. v. *Vb.*	—	—	—	—	4	—	6	11	—	—	21
12. H. L. *Dr. Zwolski* Ord. v. *Va.*	—	—	5	—	—	—	11	6	—	—	22
13. H. L. *Kotliński*	—	—	5	2	6	2	7	—	—	—	22
14. H. L. *Marten*	—	—	—	—	4	4	—	4	4	4	20
15. H. L. *Dr. Ławicki* O. v. *VIa*	—	—	—	—	—	4	—	—	17	—	21
16. H. L. *Łukowski* O. v. *VIb.*	—	—	3	—	3	—	—	—	—	14	20
17. Rector *Schubert*	2		—	2	—	2	—	2	—	2	10
										Summa	316

Allgemeiner Lehrplan. Plan nauk ogólny.

Unterrichts-Gegenstände. Przedmioty nauk.	Stundenzahl in jeder Klasse. Liczba godzin w każdej klasie. I.	II.	III a.	III b.	IV a.	IV b.	V a.	V b.	VI a.	VI b.	Summa.
Griechisch *Język grecki* ·	6	6	5	5	5	5	—	—	—	—	32
Latein = *laciński* .	8	8	7	7	8	8	8	8	8	8	78
Französisch = *francuski*	2	2	2	2	—	—	—	—	—	—	8
Hebräisch = *hebrajski*	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Polnisch = *polski* . .	3	3	3	4	3	4	3	6	3	6	38
Deutsch = *niemiecki*	3	3	4	3	4	3	6	3	6	3	38
Religionslehre *Religja* . .	2 2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	22
Mathematik *Matematyka*	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40
Naturkunde *Historja naturalna.*	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	12
Geschichte u. Geographie *Historja i Jeografja*	2	2	3	3	4	4	3	3	3	3	30
Singen . . *Śpiewy* . .	—	—	—	—	—	—	2		2		
comb.	(1	1	1	1	1	1)					5
Zeichnen . . *Rysunki* . .	—	—	—	—			2		2		
comb.	(1	1	1	1	1	1)					5
Schönschreiben *Kaligrafja*	—	—	—	—	—	—	2		2		4
	34	34	32	32	32	32	32	32	32	32	316

Ordnung der Prüfung. Porządek popisu.

Mittwoch den 27. September. — W Środę dnia 27. Września.

Zeit. Czas.	Gegenstand.	Przedmiot.	Lehrer. Nauczyciel.	Klasse. Klasa.
8 — 8½	Religionslehre	Religja	*X. Polcyn*	*I. II.*
8½— 9	Geschichte	Historja	*Tschackert*	*I.*
9 — 9½	Religionslehre	Religja	*R. Schubert*	*I. II.*
9½— 9¾	Latein (Virgil)	Język łaciński (Virgil)	*Dr. v. Bronikowski*	*II.*
9¾—10	Mathematik	Matematyka	*Dr. Piegsa*	*II.*
10 —10½	Griechisch	Język grecki	*Stephan*	*IIIb.*
10½—11	Latein	Język łaciński	*Dr. v. Bronikowski*	*IIIa.*
11 —11¼	Mathematik	Matematyka	*Marten*	*IVa.*
11¼—11½	Latein	Język łaciński	*Polster*	*IVa.*
11½—11¾	Griechisch	Język grecki	*Regentke*	*IVb.*
11¾—12	Vorträge der Sextaner und Quintaner.	Deklamacje uczniów kl. VItej i Vtej.		

Nachmittags. — Po południu.

Zeit. Czas.	Gegenstand.	Przedmiot.	Lehrer. Nauczyciel.	Klasse. Klasa.
2 —2¼	Latein	Język łaciński	*Dr. Zwolski*	*Va.*
2¼—2½	Rechnen	Rachunki	*Kotliński*	*Va.*
2½—2¾	Latein	Język łaciński	*Martens*	*Vb.*
2¾—3	Latein	Język łaciński	*Dr. Ławicki*	*VIa.*
3 —3¼	Geographie	Jeografja	*Roil*	*VIa.*
3¼—3½	Latein	Język łaciński	*Łukowski*	*VIb.*
3¼—4	Vorträge der Quartaner und Tertianer.	Deklamacje uczniów kl. IVtej i IIIej.		

Donnerstag den 28. September.	W Czwartek, dnia 28. Września.
Schlußfeierlichkeit.	**ZAKOŃCZENIE.**
Um 9 Uhr Vormittags.	*O godzinie 9tej z rana.*

1. Choral.	1. Chór.
2. Vorträge von Schülern.	2. Deklamacje uczniów.
3. Chor aus dem Tod Jesu von Graun: Freuet euch Alle, ihr Frommen.	3. Chór z Kantaty: „Śmierć Jezusa przez Grauna: „Cieszcie się wszyscy pobożni."
4. Vorträge eigener Arbeiten	4. Mowy:
des Abiturienten Wilhelm Sklarek:	Abiturjenta Wilhelma Sklarka:

Quomodo factum sit, ut philosophiae studium apud Romanos negligeretur,

des Abiturienten Wladimir Przeradzki:	Abiturjenta Włod. Przeradzkiego:

L'esprit de conversation de la langue allemande comparé à celui de la langue française,

des Abiturienten Adolph Just:	Abiturjenta Adolfa Justa:

Über den Charakter der griechischen Poesie,

des Abiturienten Edmund Kiedrowski:	Abiturjenta Edmunda Kiedrowskiego:

O satyrze i satyrykach złotego wieku,

der im Namen der Abiturienten von der Anstalt Abschied nimmt.	który w imieniu odchodzących pożegna Instytut.
Hierauf nimmt der Primaner Maximilian Pawlikowski von den Abiturienten Abschied.	Następnie uczeń klasy Iszej Maximiljan Pawlikowski pożegna abiturjentów.
5. Chor aus der Schöpfung von Hayden: Die Himmel erzählen u. s. w.	5. Chór z Oratorjum: Stworzenie p. Haydena: Niebiosa opowiadają chwałę pańską.
6. Entlassung der Abiturienten und Verlesung der Versetzungen durch den Director.	6. Dyrektor pożegna abiturjentów i ogłosi promocje.

Am 10. October finden die Anmeldungen der neu aufzunehmenden Schüler bei dem Direktor und am 11. die Prüfung derselben statt.	Nowi uczniowie zgłosić się mają d. 10. Października do Dyrektora, a egzamen ich odbędzie się dnia 11. Października.
Die neu aufzunehmenden Schüler haben ein Tauf- und Impfattest, so wie ein Zeugniß über den zuletzt genossenen Unterricht beizubringen.	Zgłaszający się uczniowie mają się opatrzeć w metrykę, świadectwo szczepionej ospy i zaświadczenia szkólne.
Am 12. um 8 Uhr wird das neue Schuljahr mit einem feierlichen Gottesdienste eröffnet, worauf um 9 Uhr der Unterricht beginnt.	Nowy rok szkólny rozpocznie się dnia 12. Października o godzinie 8mej uroczystem nabożeństwem.
Am 15. um 9 Uhr des Vormittags wird das Geburtsfest Sr. Majestät des Königs mit einem feierlichen Schulact in dem Prüfungssaale des Gymnasiums in üblicher Weise begangen, wozu alle Gönner und Freunde der Anstalt ergebenst einladet	Dnia 15. Października o godzinie 9tej przed południem odbędzie się na sali gimnazjalnej uroczysty obchód szkólny na cześć Urodzin Najjaśniejszego Pana, na którą uroczystość zaprasza najuprzejmiej wszystkich dobroczyńców i przyjaciół Instytutu

Dr. Robert Enger,
Director.

